

ВІДГУК

рецензента на дисертаційну роботу

Іваніва Андрія Романовича

на тему: **«Прецедентна сила судових актів у національному судочинстві: проблемні питання і особливості»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Відгук складено за результатами всебічного вивчення дисертаційної роботи, проаналізованих наукових публікацій здобувача, які репрезентують основні положення дослідження, що дає підстави стверджувати, що автором здійснено глибоке наукове опрацювання проблематики дослідження. У роботі чітко простежується наукова новизна, обґрунтовано положення, узагальнення та висновки, які виносяться на захист. Це свідчить про досягнення поставленої мети дослідження та високий рівень виконання роботи як у науковому, так і в методологічному аспектах. Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, які висуваються до дисертацій за спеціальністю 081 «Право».

Актуальність теми дослідження. Проблематика прецедентної сили судових актів є однією з найбільш актуальних у сучасній загальній теорії права та процесуальному законодавстві України. В умовах постреформеної трансформації судоустрою, суттєвого розширення ролі Верховного Суду та Конституційного Суду України у виробленні правових позицій, а також євроінтеграційних зобов'язань держави щодо імплементації стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод питання про нормативний статус і межі дії судових правових орієнтирів набуває принципового практичного значення. Ефективна реалізація права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції, безпосередньо залежить від того, чи здатна судова система забезпечувати однаковість підходів до вирішення подібних справ.

Особливої ваги дослідженню надає контекст повномасштабної збройної агресії проти України, що породила принципово нові категорії спорів – про відшкодування збитків, завданих воєнними діями, захист майнових і соціальних прав постраждалих осіб, наслідки вимушеного переміщення. За відсутності достатнього законодавчого регулювання саме правові висновки вищих судових інстанцій слугують практичним орієнтиром у вирішенні таких справ, що підтверджує своєчасність і суспільну значущість дослідження Іваніва А. Р.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Метою роботи є комплексне наукове осмислення прецедентної сили судових актів у національному судочинстві, з'ясуванні її доктринальних, нормативних та інституційно-процедурних засад, а також у розробленні теоретично обґрунтованих і практично значущих підходів до її системного впорядкування та можливого законодавчого закріплення з метою забезпечення єдності судової практики, юридичної визначеності й передбачуваності правозастосування. Вісім завдань дослідження послідовно розкривають природу прецеденту, його функціонування в різних правових сім'ях, класифікаційну модель, механізм вироблення правових висновків, роль практики ЄСПЛ, системні бар'єри та перспективи нормативного закріплення. Об'єктом є суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя, пов'язані з формуванням, визнанням і дією прецедентної сили судових актів у національному судочинстві; предметом – власне прецедентна сила судових актів та доктринальні, нормативні й інституційно-процедурні засади її закріплення і розвитку в національному судочинстві. Постановка мети та визначення завдань є науково коректними і повністю відповідають заявленій темі дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Рецензована дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, у якому прецедентна сила судових актів розкривається через авторську концептуальну модель де-факто прецедентності. Ця модель, що характеризує стан правопорядку, за якого прецедентний вплив судових актів фактично проявляється, але нормативно оформлений лише фрагментарно, є

оригінальним і самостійним теоретико-правовим конструктом, відсутнім у попередній вітчизняній доктрині. Дисертація відзначається поєднанням доктринального аналізу, порівняльно-правового дослідження і прикладних законодавчих пропозицій, що надає їй міждисциплінарного характеру та виводить за межі суто теоретичного дослідження.

Оцінка змісту та методології дослідження. Структура дисертаційної роботи відзначається логічною послідовністю та внутрішньою узгодженістю. У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз природи судового прецеденту та його генези в англосаксонській і романо-германській правових сім'ях; особливу цінність становить порівняльно-правовий аналіз сучасних континентальних моделей прецедентності у Франції, Німеччині, Швейцарії та Іспанії. Другий розділ присвячено методологічним і практичним аспектам: детальній класифікації видів прецедентів, механізму їх вироблення національними судами та прецедентному характеру рішень ЄСПЛ. Третій розділ є найбільш прикладним: у ньому діагностуються системні бар'єри і пропонується цілісна нормативна модель подальшого впорядкування прецедентності.

Методологічну базу дослідження становить комплекс взаємодоповнювальних методів: діалектичний, системний, формально-догматичний, герменевтичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та метод наукового моделювання. Застосування герменевтичного методу дозволило здобувачеві точно розмежувати поняття «ratio decidendi» й «obiter dictum» стосовно мотивувальної частини судового рішення та показати, чому прецедентна сила пов'язана з нормативно релевантним правовим висновком, а не з рішенням як процесуальним документом у цілому. Дослідження відзначається насиченою та актуальною емпіричною базою: офіційна статистика Верховного Суду за 2018–2024 роки, матеріали ЄДРСР, рішення КСУ та ЄСПЛ, соціологічні дані Київського міжнародного інституту соціології та Центру Разумкова за 2024–2025 роки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено у 8 наукових працях. До фахових видань належать: «Судовий прецедент в англосаксонській правовій сім'ї» (*Економіка. Фінанси. Право*, 2023, № 2, С. 17–22); «Судовий прецедент в романо-германській правовій сім'ї» (*Аналітично-порівняльне правознавство*, 2024, № 02, С. 35–43); «Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини та їх місце в системі вітчизняного права» (*Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2025, № 89, Ч. 1, С. 60–69); «Прецедентна практика застосування МГП в умовах воєнного стану України: проблеми послідовності й механізми уніфікації» (*Європейські перспективи*, 2025, № 4, С. 570–577, у співавторстві з науковим керівником). Матеріали апробації включають тези доповідей на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях у Вінниці (2023, 2024) та Чикаго, США (2025). Рівень апробації є достатнім і відповідає встановленим вимогам.

Ключові наукові результати та особисті положення автора. До найбільш значущих наукових здобутків дисертаційного дослідження Іваніва А. Р. належать:

1. концептуальна модель де-факто прецедентності в національному судочинстві – оригінальний теоретико-правовий конструкт, що позначає стан нормативно неповно інституціоналізованого прецедентного впливу судових актів на правозастосування та виявляється у трьох взаємопов'язаних вимірах (практика ЄСПЛ, правові висновки ВС і рішення КСУ);

2. системна типологія шести взаємопов'язаних бар'єрів інституціоналізації прецедентності (доктринально-методологічних, нормативних, інституційних, процедурних, інформаційних, соціальних), що є першою в українській доктрині комплексною діагностикою причин фрагментарності нормативного оформлення прецедентного впливу;

3. удосконалена чотирикритеріальна класифікаційна модель судових прецедентів (за юридичною силою, за впливом на право, за суб'єктом формування,

за галузевою належністю) з додатковим поділом на безумовно-обов'язкові та умовно-обов'язкові, конфірмативні та інтерпретативні різновиди;

4. трирівнева шкала юридичної зв'язаності (рішення КСУ – безумовно-обов'язкові; висновки ВС – прецедентно-орієнтовані з обов'язком врахування; інші судові орієнтири – переконливі) як операційний інструмент для правозастосовників;

5. цілісний пакет узгоджених законодавчих пропозицій: доповнення ст. 13 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», узгодження процесуальних кодексів у частині механізму «контрольованого відступу», доповнення ЗУ «Про доступ до судових рішень» і нова ст. 6-1 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ».

Практична значущість результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження мають широкий спектр практичного застосування. У сфері правотворчості сформульовані законодавчі пропозиції є готовими до використання в ході підготовки відповідних законопроектів. У правозастосовній практиці – запропонована трирівнева шкала юридичної зв'язаності та підходи до операційного застосування практики ЄСПЛ спрощують і стандартизують роботу суддів, адвокатів і прокурорів. Практична цінність підтверджується актами впровадження у діяльність Північного апеляційного господарського суду та ІСС Ukraine, а також в освітній процес ПЗВО «Київський міжнародний університет» і ВНЗ «Київський університет ринкових відносин». В освітній сфері матеріали дисертації можуть бути використані при викладанні дисциплін «Теорія держави і права», «Конституційне право», «Цивільний процес», «Господарський процес», «Судові системи та порівняльне судове право».

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що здобувач дотримався вимог академічної доброчесності. У тексті наявні посилання на використані джерела, належним чином оформлено звернення до наукових позицій інших авторів, нормативно-правових актів, судової практики, статистичних та інформаційних матеріалів.

Ознак академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації чи інших порушень академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійність виконання дисертаційного дослідження, не виявлено.

Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано науково обґрунтовані результати, що мають значення для науки кримінального права та практики правозастосування.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

Водночас, попри загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, окремі її положення можуть бути предметом наукової дискусії:

1. У дисертації достатньо ґрунтовно показано існування в Україні моделі де-факто прецедентності, а також розкрито її прояви через практику ЄСПЛ, Верховного Суду та Конституційного Суду України. Водночас категорії «судовий прецедент», «правова позиція суду», «судова практика» та «висновок щодо застосування норми права» інколи використовуються у роботі у близькому функціональному значенні. З огляду на це понятійно-категоріальний апарат дисертації потребує чіткішого нормативного або доктринального розмежування зазначених понять із визначенням базового з них для побудови національної моделі прецедентності.

2. Автор переконливо доводить, що розвиток прецедентної сили судових актів не повинен сприйматися як підміна закону судовою практикою, а має розглядатися як інструмент підвищення єдності та передбачуваності правозастосування. Разом із тим дискусійним залишається питання про межі такої діяльності суду. Дисертація виграла б від чіткого формулювання критеріїв, за якими допустима прецедентно-орієнтуюча функція суду відмежовується від недопустимого виходу судової влади у сферу фактичної правотворчості.

3. У дисертації аргументовано показано, що рішення Конституційного Суду України та правові висновки Верховного Суду відіграють істотну роль у забезпеченні однаковості правозастосування. Разом із тим їх юридична природа є

різною, що вимагає особливої точності у висновках щодо їх місця в системі джерел права. Авторська позиція щодо того, чи йдеться лише про функціональну подібність цих актів, чи про глибшу спільність їх нормативно-орієнтуючого значення, потребує більш виразного доктринального оформлення.

4. Заслуговує на особливу увагу звернення до проблеми виокремлення правового висновку суду як ядра прецедентного орієнтира. Водночас використання категорії *ratio decidendi* потребує особливої методологічної обережності в умовах континентальної правової системи. Дисертація виграла б від розгорнутого обґрунтування того, яким чином конструкція *ratio decidendi* може бути адаптована до національної правової системи без механічного перенесення англосаксонської моделі.

5. Автор слушно акцентує увагу на тому, що прецедентний потенціал має не весь текст судового рішення, а лише його нормативно значуща частина. Разом із тим на практиці визначення меж між правовим висновком і супровідними міркуваннями часто викликає труднощі. З огляду на це практична цінність дослідження була б підвищена конкретизацією ознак, що дають змогу достатньо чітко відмежувати правовий висновок суду від додаткових міркувань, які не повинні набувати прецедентно-орієнтуючого значення.

Зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Вони мають переважно дискусійний характер і можуть бути враховані під час подальших наукових досліджень або обговорені в межах публічного захисту.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Іваніва Андрія Романовича на тему «Прецедентна сила судових актів у національному судочинстві: проблемні питання і особливості», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку доктрини і практики вітчизняної юридичної науки.

На мою думку, рівень наукової новизни, ступінь актуальності, повнота проведеного дослідження та прикладна значущість здобутих результатів

відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року. Автор дисертації, Іванів Андрій Романович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний рецензент:

Проректор з навчально-виховної роботи
ПЗВО «Київський міжнародний університет»,
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна ДАНЧЕНКО

Підпис доц. Тетяни Данченко засвідчую.

Вчений секретар
ПЗВО «Київський міжнародний університет»,
Кандидат історичних наук, доцент

A handwritten signature in blue ink, consisting of a stylized 'X' shape with a horizontal line extending to the left.

Ігор Мохнатюк